

KÖNYVTÁRUNK ZENEI GYŰJTEMÉNYE.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

Egyáltalában való-e zenemű a könyvtárba?

Ezt a kérdést, félek, sokan vetik fel a jelen czikk láttára. A milyen csekély volt a magyarság zenei műveltsége általában a XIX. század végéig, — legmagasabb értelmiségünknek csak igen kis hányada érti és érzi szükségletének a művészi zenét, — meg vagyok róla győződve, hogy más intézőnek eszébe se jutott volna a Széchenyi-könyvtárban zenei osztályt alapítani, de szerencsére Mátray Gábor, a kinek zeneügyi érdemei általánosan ismeretesek, lett 1846-ban a könyvtár legfőbb tisztviselője; így természetes az is, hogy a kő- és könyvnyomtatóknak s a kiadóknak szóló 1848 : XVIII. törvényczikk a megjelent zeneműveknek beküldését is kötelezővé tette. Egyébiránt a lipcsei »Zeitschrift der Internationalen Musikgesellschaft« csak a mult hónapokban írt arról a kérdésről, hogy zeneművek helyet foglalhatnak-e könyvtárban; érveit nem ismétlem, csak azt fűzöm hozzájuk, a mire, mint látom, sokan nem gondolnak: hogy a kóta ép úgy, mint a betűírás, hangok megrögzítése, olvasni való és örök időkre is megőrizni való — s a könyvtár olvasótermében akár ötven, csak némiképen is képzett zenész tanulmányozhatja és olvasva élvezheti akár a leghatalmasabb zenekar számára írt partitúrákat a nélkül, hogy egy hanggal is megtörné a csendet, zavarná a tudás egyéb ágaiban kutató olvasókat.

Hadd jegyezzem még meg, hogy épen a mi könyvtárunk nem olyan önálló intézmény, mint az iskolai stb. könyvtárak, hanem csak egy része az *összes* szellemi életünket felölelő Magyar Nemzeti Múzeumnak, mely a festő- és képfaragó-művészetnek is helyet adott; a legnemzetibb művészetnek hogyan volna helye a

Múzeumban? A Nyugaton egyébiránt (már Béctől kezdve) a zenei tudományoknak is van egyetemi tanszéke, ehhez képest az egyetemi könyvtáraknak is van megfelelő, többnyire nagyon becses. zenei gyűjteményük.

* * *

A szorosán vett irodalomtörténet anyaga olyan gazdagon van felhalmozva a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában (a könyv-, részben a kézirati osztályban), hogy nemzeti irodalmunk történetét belőle, azt hiszem, meg lehetne írni.

Régóta foglalkoztat az a kérdés, hogy gyűjteményünk zenei osztályából szintén meg lehetne-e írni a zene magyarországi művelésének történetét?

Határozott választ e kérdésre még ma sem adhatnék. Semmi esetre sem csatlakozhatom azokhoz, a kik tagadólag válaszolnának, miután látták, hogy a »Musica theoretica et practica« szak mindössze is csak mintegy 2000 számból áll, — hiszen a jelentősebb zenei termékek szinte mind megvannak, minden fajtából: számos egyházi és világi, paedagogiai és tisztán művészeti célú, komoly és »könnyű« zene, vagy mondjuk: magasröptű és népművészet, továbbá (ez is főszempont) magyar ízű vagy idegen jellegű, hangszer- vagy énekszerzemény stb. Másrészt nagyon is érezzük, hogy alapvető munkák — például Liszt Ferencz művei, — és a kevésbbé fontosaknak, de a művészet fejlődésének folytonosságát feltüntető közepszerűségeknek óriási tömege, nincsenek meg a Múzeum könyvtárában; holott ezeknek ismerete nélkül nem lehet megrajzolni alkotó zenészeink szellemiségének és hatásának hű képét.

Nem is akarok beszélni arról, hogy *igazán régi* magyar zenét nemcsak nálunk, hanem egyáltalában sehol sem találhatni. Hajdani zenei termelésünk vagy nem volt feljegyezve, vagy gazdátlanul elkallódott, úgy, hogy magyar zene dolgában, illetőleg a hazai zeneművelés tekintetében csak az újkor és a legújabb kor történetének megírására van anyagunk. A zene ugyan általában a legfiatalabb művészet: a sok ezer éves kultúra egyik utolsó virága; csak néhány száz éve, hogy lassan kifejlődött, megérlelődött; hódító pompája, sokszínű bája csak legújabb keletű; hanem csecsemő koráról valószínűleg sohasem fogunk tudni semmit: mint

a Fáraó leánya a gyékénykosárban Mózeset, úgy találtuk meg, már a fejlettség bizonyos fokán. Az 1859-ben feltámasztott tárogatónak, például, Rákóczi-kori »műsora« már teljesen ismeretlen, Káldy Gyula mindenképen szerencsés gyűjteményeinek (az 1890-ben megjelent, de u. n. történelmi hangversenyeken már előbb bemutatott »Régi magyar zene kincsei« stb.) régisége, illetőleg hitellessége korántsem documentálható, jámbor hagyományuk pedig nem régibb harmadfélszáz évnél — pedig Káldy nemcsak szerette tárgyát, hanem szorgalmas is volt a régiségek felkutatásában. Csak néhány vallásos énekeskönyvünk régibb, de az egyetlen Kálmán Farkasnak, a ki egy hosszú élet tetjes buzgóságát fordította arra, hogy hozzájuk férhessen, róluk írt terjedelmes tanulmánya még ma is holt kincs: évtizedek óta kinyomatásra készen áll, de kiadó híján nincs módunk tanulni belőle.

Annyival égetőbb szükség a meglevő és még megszerezhető zenei thesaurus megbecsülése, megőrzése, megismerése, sőt tanulmányozása. A fenmaradt magyar zenei termékekben, nem épen magas életkoruk mellett is, meg lehet különböztetni a művészetnek bizonyos fejlődési fokait; ezeknek kimutatása és megmagyarázása csak a teljes anyag egybevetésével lehet hiteles. Egy Hofecker Imre, a kit egyébiránt hivatott szakférfiúnak bizonyít tizenkilencz zenei könyvének tartalma is, joggal vállalkozhatott zeneelméleti és történeti munkák írására, mert gyűjtő- és kutatószenvédélyének (mint »A magyar zeneirodalom története« cz. könyvének 95—96. lapjaiból kitűnik) csak pl. újabb népies dalaink közül 15,000 állt rendelkezésére! ekkora anyagot valóban gyümölcsözően lehet felhasználni rhythmikus, harmonikus, architektonikus stb. szempontból összehasonlításra. Sajnos, ettől az összegtől a Nemzeti Múzeum dalkészlete — s aránylag aztán a többi műfaj aratása is — elég távol áll.

Nem lehet itt szándékom katalógust vagy bibliografiát nyújtani, de szükségesnek találok zenei gyűjteményünket legalább futólag vázolni. *Zenekari* partitúránk készlete néhány egészen új szerzeményből áll: a milyenek Major J. Gyula díjnyertes »Magyar szinfoniá«-ja és »Szerenád«-ja, Lányi Ernő »Magyar gyászinduló«-ja. *Orgonára* szól Bátor Lajos »Preludiumos könyve«, Lányi Ernő »Polyphoniá«-ja, Barabás István átírata »A katolikus egyház magyar énekeinek gyűjteménye« (Vasvár, 1900.) stb. *Karénekek*

közül megemlíthetjük Doppler Ferencz nagy, százas gyűjteményét, Goll János »Apollo«-ját, Doppler Károly, Engeszer, Hoffer K., Lányi, Liszt, Mosonyi, Thern Károly, Gobbi Henrik s más nagyok darabjait. *Operák* zongoraátiratban: Erkeltől »Hunyadi László«, »Bánk bán«, »Sarolta«; Mosonyitól »Szép Ilonka«, Kaiser-Császár Györgytől »A kunok« (rövidebb kivonatban), Doppler Ferencztől »Ilka«, »Benyovszky« és »Vanda«, Aggházy Károlytól »Maritta«, Mihalovich Ödöntől »Toldi szerelme«, Zichy Géza gróftól »Alár« és »Meister Roland«, Hubay Jenőtől a »Moharózsa«, Sztojanovits-tól »Ninon«; ide számíthatjuk Mader Raoul balletjét, »Die rothen Schuhe« (német címlappal). *Énekmű*, rendszeren zongorakisérettel, legtöbbször népies dal, tömördek van meg: Arany János, Ábrányi, Beleznay Antal, Dankó Pista, Egressy Béni és Samu, Erney József, Goll János, Hoós János, Huber Gyula, Kun László, Lányi Ernő, Mosonyi, »Ögyek« = Langer Viktor, Németh János = »Szentirmay Elemér«, Nyizsnyay Gusztáv, Nagy József, Simonffy Kálmán, Szabados Béla és Károly, Szénfy Gusztáv, Serly Lajos, Zimay László stb. dalai.

Zongorára írva, az óriási eredeti zongorairodalom mellett, szinte mindazt meg lehet találni, a mi a zenei alkotás más terén fölmerült; ének, hegedű, fuvola stb. mind olyan szólamok, melyek megkövetelik a harmónia talaját, substratumát, hátterét; erre pedig a mindenütt feltalálható s egyszerre tíz ujjal megszólaltatható zongora a legalkalmasabb. Ha itt csak általános képét akarjuk is nyújtani a hazai zenei jelenségeknek: ennek a képnek világosnak kell lennie; az olvasó — nem olvasná, ha nem érdekelné — látni akarja, hogy kiknek köszönheti mai megszilárdult állásunkat az európai concertben. Hadd rajzoljam legalább néhány vonással zeneirodalmunknak ezt a legnépesebb, bár (sajnos!) legvegyesebb elemekből egybeverődött, osztályát. Minden esetre az emlékezetre érdemesek osztályából valók számosan, a kiknek a nevét Ábrányi Kornél kifejejtette főtűvéből, a XIX. századi magyar zeneművelésnek 700 lapra terjedő történetéből; ilyen, megőrzésre méltó nevek például Abelsberg Vilmos (zongoraiskolát írt, úgy látszik még a hatvanas évek *előtt*), Alföldi Imre (számos magyar szerzeményt írt át a külföld számára), Altschul Rezső (jeles zongorapaedagogus; számos magyar művet írt át a külföldi közönség számára), Bakody Lajos (Párisban megjelent zongoraművek

és a »Jób« című oratórium imént elhunyt szerzője), Barna Izsó (a szép tehetségét könnyű zenére fecserlő népszínházi karnagy), Bátor Lajos (főleg orgonaművei nevezetesen), Brück Gyula (étude- és zeneelméletíró), Beke Antal (debreczeni elmélet-író, zongorapedagógiai darabok szerzője), Berner Ádám (a ki 1805-ben írt 12 magyar nótát — akkoriban példátlan hazafiság!), Császár György (a sokáig népszerű »Kunok« cz. opera szerzője), Deutsch Vilmos (zongoravirtuóz), Döme József (csárdásszerző 1860 táján), Dubez József és Ellenbogen Adolf (nemzeti színházi karnagyok, jeles hangszerelők, az utóbbi azonfelül a cigánybandák betanítója), Eltér Antal (1861-ben az első magyarstilban komponált mise szerzője), Feigler Géza (a Nemzeti Zenede tanára), Gály János (1831-ben N.-Károlyban jelent meg műve »A musika tudománya«), Hennig Alajos (széptehetségű és szorgalmas egyházi zeneszerző, Jézus-társasági atya), Horváth Fábán, Hölzl Ferencz, Janotyckh von Adlersberg és Joksch A. (egy-egy zongoraiskola szerzői az 50-es években), Kapi Gyula (az »Apollo« folyóirat oszlopa), Kersch Ferencz (nagyváradi, majd esztergomi székesegyházi karnagy), Kneifel Antal, Kovaltsik Amát, Maloveczky János (Bécsben megjelent magyarnyelvű zongoraiskolája), Mohaupt Ágoston (a XIX. század első tizedéből nótái maradtak), Mutschenbacher Viktor (termékeny, divatos szerző volt), Müller József (karnagy, a »Kossuth-induló« szerzője), Psenyeczki Nagy Albert, Orosz Ferencz, Patikáros Károly, Petényi Ottó, Pichler József, Poor Vilmos, Rigler Ferencz Pál (zongora- és énekiskolát írt), Spech János (hat magyar dala 1823-ban jelent meg), Stark Péter (1801-ben komponált, tehát egyik legrégebb s már magában ezért nevezetes szerzőnk), Strádl Félix (»Tizenkét magyar nóták«-ja Budán 1812. jelent meg), Szuk Mátyás (katonai karnagy), Tallián Gyula, Tormássy János, Ürményi József és Julia, Wachtel (később Vághi) Aurél, Windt Mór, Zách János, Zágonyi György és még számosan, a kik valamennyien még várják a zenetörténelem igazságszolgáltatását; nem is említve az ismertebb nevéket, az inkább emlegetett vagy éppen kimagasló szerzőinket.

Hegedűre itt van Bloch, Reményi Ede és Ridley-Kohne néhány műve. A *czimbalom* irodalmát Allaga, Erdélyi Dezső és Késmárky Árpád művei képviselik. — Külön fölemlítendőnek tartom még a *vallásos* jellegű zenei alkotásokat: Liszt (Esztergomi mise,

zong. 4 kézre átírta Mosonyi), Engesser, Hennig Alajos, Kersch Ferencz, Szemethy Geyza, Bogisich, Vavrinecz Mór, Kapi Gyula, Zsaskovszky Ferencz stb. szerzeményeit (nem tárgyalom az u. n. énekes könyveket, melyek különben sem a Musica, hanem a vallási irodalom szakmáiba vannak beosztva). Továbbá ki kell emelnem a *gyűjteményes* munkákat: Bartalus, Bognár Ignác, Füredy Mihály, Győrffy Iván, Limbay Elemér (illetőleg Bolla Gábor és Nemesovits Antal), Ruzitska Ignác, Róthkrepf = Mátray Gábor »Flóra« (Bécs, 1817), »Pannonia« (u. o. 1826), »Hunnia« (u. o. 1829), »A magyar dallos énekei« (u. o. 1837) és Szini Károly, meg Serly Lajos, sőt Szuyogh Lorándné népdalgyűjteményeit, Bartay András »Magyar Apollóját«, Bartalus »Magyar Orpheusát«, Verseghtől »A magyar hárfásnak énekeit«, Fáy István gróf »Régi magyar zene gyöngyeit«, az ezzel egyidős »Erzsébet-albumot« (1857); az újabb érdemes vállalkozások közül Fellegi Viktor »Apollóját«, Goll »Orpheusát«; a »Magyar zeneköltők kiállítási albumát« (1885), Hoós János »Eredeti magyar daltárát« és Káldy ismeretes gyűjteményeit, — végre az *iskolákat*: orgonára (Németh B., Pécs, 1889); zongorára (Abelsberg Vilmos, Bartalus, Erney, Janotyckh von Adlersberg, Joksch, Gáti István, (Buda, 1802); Szenkovits Gy. (Kolozsvárott, 1889); hegedűre (Bodor Miklós, Huber Károly); gordonkára (Szuk Lipót); cimbalomra (Allaga Géza, Katona József); énekekre (Bátori, Beke Antal, Belezay Antal, Rigler, Franz Paul: »Anleitung zum Gesange und Claviere« (Ofen, 1798), Ivánka Sámuel (Sárospatak, 1862); Mader Rezső (Pozsony, 1878); Erney, Goll, Hackl).

A zene *elméletének* iskolái közül hadd említsem ezeket: Ábrányi ismert könyvei; Báthori Lajos »Összhangzattan«; Benkő Henrik, u. a.; Gály János »A musika tudománya« (N.-Károly, 1831); Győry Sándor »A hangrendszer kiszámításáról« (Buda, 1858), »A hangrendszerrel és zongorák hangolásáról« (1864); Schmidt Péter »A zene tankönyve« (1837); Bartay Endre »Művészeti vezér« (1846); Beliczay Gyula »Elméleti és gyakorlati zeneszerzéstana« (1891); Csillagh, Karl, »Aesthetik der Tonkunst« (Pressburg, 1854); Dehn, Siegfried Vilmos »Az ellenpont tana«, fordította Kereszty István (1893); Heinze Lipót »Elméleti és gyakorlati összhangzat- és zenetan« (Ober-Glogau, 1884); Hofecker »A magyar zene költészettana«, »A magyar zene-irodalom története« (1895), »Általános zenetörténelem«, »Az összhangzat- és

zeneszerzés-tanítás módszertana« (1887); Krieger, Joseph, »Versuch einer Theorie der Töne« (Pressburg, 1840); Liszt: »Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie« (Paris, 1859 és Leipzig, 1881; emez a »Gesammelte Schriften« 7 kötete közt német fordításban is); Molnár Géza »A zene elmélete, története és aesthetikája« I. kötet (több még nem jelent meg); Ponori Thewrewk Emil »A hang mint műanyag; a magyar zene eredeti voltáról« (1866), »A magyar zene rhythmusa« (II. kiad. 1881), »A magyar zene tudományos tárgyalása« (1892, akadémiai értekezés); Verseyi Ferencz »Rövid értekezések a musikáról VI énekekkel« (Bétsben, 1791). — Ugyanitt legyen szabad egy pillanatra kiragadnom a feledésből gr. Zichy-Ferraris Emánuel Bécsben (1885) megjelent, nagyfontosságú kérdésről szóló füzetét »Musikalische Stenographie«

Mind e műveket csak a nagy tömegből kiváló, értékes voltak miatt említettem föl zenei gyűjteményünknek e legelső nyilvános szóvátétele közben. Az e szakba vágó időszaki irodalomra — mely a könyvtárnak hírlaposztályában van elhelyezve, betűrend szerint — ki sem akarok terjeszkedni: az érdeklődő olvasót egyszerűen figyelmeztetem a dr. Incze Henrik szerkesztette »Színészeti almanachra«, melyben (II. évf. 1902; pótlék a III. évf. 1903) a magyar színházi és zenei folyóiratok és szaklapok bibliografiáját összeállítottam. Ez az időszaki irodalom könyvtárunkban *aránylag* még teljesebb, mint a zeneművek és szakkönyvek gyűjteménye.

Hasonlóképpen nagyon becses a múzeumi könyvtár kéziratgyűjteményének anyaga is. Ez a gyűjtemény, nagyítás nélkül szólva: igazi ereklyetár. Világraszóló nagyságok, s a mi hazafias szívünk által kizárólag méltatott jeleseink, személyes emlékei: saját kézírataik vannak itt gondosan összegyűjtve és osztályozva. A külföld nagyjai közül Beethoven, a lelki élet mélységeibe ható modern művészet első óriása; Haydn apó, a naiv természetelvezők prototypja; Mosenthal, a Biblia-ihlette költő (a »Sába királynője« operai remekmű gyönyörű szövegének szerzője); Volkmann, a csak nyelvünk grammatikáját meg nem tanult, de a magyar léleknek félig nomád, félig keresztés-vitézi gerjedelmeit a szeretet fogékonyságával átérző zeneköltő; Wittgenstein Karolina herczegnő, a mélységes szenvedélyű, a vallásos rajongás és a Liszt Ferenczünk iránti emésztő szerelem hullámai által ide-oda sodort, teljes rokonszen-

vünket érdemlő, magasztos nő; Dreyschock és Raff, a csillogó virtuózok; Mendelssohn és Bronsart, a legkedvesebb művészegyéniségek — ezeknek a kezevonását, de egyszersemind a lelküknek egy-egy olyan darabját, a mely sehol másutt nincs meg, őrizzük meg leveleikben. Azonkívül pedig, a kik épen a magyarságnak legdrágábbak, azok közül a következőknek bizalmas, szívébe egy-egy pillantást engedő közléseit (természetesen csak a zenei érdekű levelezésről szólok): Arany János, Balázs Sándorné Bognár Vilma (az Olaszországban is ünnepelt primadonna), Blaha Luiza, Boruth Elemér, a költő, Brassai Sámuel, az univerzális nagy tudós; Déryné (van-e, ki e nevet nem ismeri?), Erkel Sándor, Fáy Gusztáv (Andrásnak fia, kültői lelkű operaszerző), gróf Fáy István (»A régi magyar zene gyöngyei« lelkes gyűjtője), Gáti István (az első magyar zongora-iskola szerzője), Goldmark Károly, Hajdú László (első zenei íróink egyike), Hauser Miska (egész Európában kényeztetett hegedüvirtuóz), Hollósy Kornélia, Horváth Ádám, Ipolyi Arnold, Kirchlehner Szeráf (dalműszövegköltő a 40-es években); Lauka Gusztáv, Lévay József, Lisznyay Kálmán poéták, maga Liszt Ferencz, Mátray Gábor (egyik első zenebúvárunk); Nyiznyay Gusztáv és Pecsényánszky-Palotási János (gyönyörű nóták szerzői), Reményi Ede, Sárosy Gyula (az »Arany trombita« lánglelkű költője), Szénfy Gusztáv (a magyar zene elméletének filozofusa) sat. sat. — ez összesen mintegy harmadfél száz levél, a melyekhez magán-gyűjtő bizony nem juthatott volna semmi módon!

Nem érdektelen az a 31 lapnyi német kézirat sem, melyet Samuel Friedrich *Stödy*, »az erdélyi szász nemzetnek Nagy-Szebenben volt megyei revisora,« készített 1806-ban, e cím alatt: »A zene állapota Erdély nagyfejedelemségben.«

Sőt még ezenkívül is vannak clenodiumaink: Liszt Ferencz két tuztat levelét szereztük meg id. Ábrányi Kornéltól, Beethoven egy partitúra-lapját és sajátkezű levelet pedig a Pozsonyi-féle híres autogrammgyűjteményből. Egyébiránt vannak *Liszt*-ereklyéi a *régiség-tárnak* is, a mely külön szobát szándékozik berendezni számukra, főleg ha Dunkl Nep. János, a már ősz zongoraművész, és a Mesternek más ismerősei, hajlandók lesznek a maguk becses emléktárgyaival egész Liszt-szobára való anyaggá kiegészíteni gyűjteményünket. — Igen nagyjelentőségű, úgy zenei, mint pusztán nemzeti szempontból, a múzeum *néprajzi* osztá-

lyának egypár ezerre menő népdal-gyűjteménye fonografikus felvételen (le is kótáztam) — a viaszhengerek meghallgatásra készen állanak; — de ezek már kívül állanak az ezúttal elem szabott kereten.

* * *

Summa summarum: a kit hazánk, nemzetünk zenei élete érdekel, az reá van utalva a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárára; ilyen gazdag anyagot sehol sem talál. Igaz — s ha valaki: én valóban tudom, — vannak gyűjteményünknek pótolni való hiányai, főtebb már utaltam rá; de mondhatom, hogy más, eredetileg tisztán a zeneirodalomnak szánt könyvtárak nem kevesebb hiányt mutathatnak fel. Szeretem hinni, hogy nincs messze az az idő, mikor egy ifjú lelkesedéssel és modern, sokoldalú készültséggel fölfegyverzett, hivatott tehetség valahára megírja egész zenei életünk tüzetes, az eddigi munkáknál behatóbb, részletesebb történetét; s bizton hiszem, hogy a zenei szaknak ez az alapos, körültekintő bűvára megpecsételi azt az állításomat, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára: szellemi életünknek, ebben az ágában is, leggazdagabb kincstára.
